

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА В ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІЙ ТА ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ: ОЛЕКСАНДР БІЛЕЦЬКИЙ І МИРОН СТЕПНЯК

У статті відображено основні віхи діяльності Мирона Степняка (1903–1949) на тлі суспільно-політичного та громадського життя в Україні першої половини ХХ століття, ставлення до багатьох відомих діячів, роздуми про майбутнє держави, її культурного розвитку. Листи, як джерело інформації, підсвічують світогляд поета, його внутрішній світ, який віддзеркалює сприйняття довкілля.

Ключові слова: листування, світогляд, епістолярна спадщина, життєпис.

В статье отражены основные этапы деятельности Мирона Степняка (1903–1949) на фоне общественно-политической жизни в Украине первой половины ХХ века, отношение ко многим известным деятелям, размышления о будущем государства, его культурного развития. Письма, как источник информации, освещают мировоззрение поэта, его внутренний мир, который отражает восприятие действительности.

Ключевые слова: переписка, мировоззрение, эпистолярное наследие, жизнеописание.

The article is about the main stages of Myron Stepnyak's activity (1903–1949) on the background of public, political and civil life in Ukraine of the first half of the 20th century. It also shows his attitude to many famous public figures, his thoughts about the future of our country and its cultural development. Letters as source of information represent poet's outlook, his inner world, that reflects his perception of the environment.

Key words: correspondence, world outlook, epistolary heritage, biography.

Нині годі знайти в енциклопедичних довідниках ім'я Мирона Олексійовича Степняка (справжнє прізвище Ланшин), який активно працював на літературній ниві наприкінці 20-х й аж до середини 40-х років минулого століття як критик, перекладач, поет. Його постать до сьогодні залишається своєрідною «terra incognita». Не зазнав розкоші за життя, не згадували його й після смерті. Наче й не жив на цій землі. Отже, мета запропонованої статті полягає в тому, аби ввести в науковий обіг бодай епізодичну частину епістолярної спадщини призабутого письменника Мирона Степняка, а відтак розкрити через лист-документ самовиявлення, характер поета, спосіб думання, погляд на події тієї епохи, в якій довелося жити письменникові. Листи, як висловився Ю. Шевельов (Шерех), є своєрідним «замаскованим внутрішнім діалогом автора з власною совістю» [1, с. 63]. Лист – особлива жанрова форма – є висловлюванням, текстовим комунікативним простором, де знаходиться місце будь-якій темі, тому, за визначенням М. Бахтіна,

«тема твору є темою цілого висловлювання як певного соціально-історичного акту» [2, с. 252].

Пристаючи до викладу основного матеріалу, завважимо, що нині епістолярні твори вивчаються істориками літератури як важливе письмове джерело у комплексі з різними групами інших дослідницьких матеріалів. Листування є об'єктом студіювання не лише для літературознавців, а й фахівців інших галузей знань: філософії, культурології, народознавства, лінгвістики, психолінгвістики, педагогіки, психології, історії, епістології тощо. Не випадково і цілком слушно Олександра Копач (Яворська) завважує, що «епістолографія – це тепер самостійна повновартісна ділянка літературознавства» [3, с. 134]. Однією зі складових літературної спадщини Мирона Степняка є його епістолярій, найвагомніше першоджерело для рецепції художнього світу митця. Він репрезентує науковий інтерес не лише як матеріал для вивчення біографії, але і як вагомий чинник, де відбито багатогранність духовного життя письменника,

індивідуальні особливості його мислення, світобудови, світобачення.

На сьогодні є поодинокі праці (Галини Мазохи, Олени Пасічник, Володимира Кузьменка), присвячені теоретичним питанням епістолографії. Недарма під час роботи II Міжнародного конгресу українців відзначено брак теорії листа в українському літературознавстві [4, с. 313]. Водночас спостережено, що В. Кузьменко [5], моделюючи сутність і функції епістолярію 20–50-х років минулого століття у літературному процесі, обґрунтовує новий підхід до жанрової концепції епістоли – як до поліфонічного жанрового утворення: історіографічного та літературного аспекту.

Зупинимося тут на життєписі письменника. Народився Мирон Олексійович Ланшин (Степняк – це приbrane прізвище) 8 (21) серпня 1903 року в Прокуріві (нині м. Хмельницький) у дворянській сім'ї. Як свідчить у листах сам письменник, його батько був власником великого будинку. Мав юридичну освіту, займався адвокатурою, росіянин за походженням. Тато і мама прагнули виховати сина в християнському дусі, дати вищу освіту, аби став Людиною. Та й сам малий Мирон не відхрещувався піти в новий світ з новим мисленням. Лише не знав, що в цьому новому світі, котрого на штиках принесли більшовики, існує чимало пасток, навіть свобода творчого вибору залежала від того шляху, якого чітко намітила партія. Кожне його слово ретельно аналізувалося й інтерпретувалося в залежності від коливання політичного курсу партії. А поки що Мирон здобуває середню освіту в Олександрійській (Запорізькій) класичній гімназії, де його застали революційні події. Він згадує село: Середня Буда на Сумщині, тут йому довелося вчителювати.

Маючи за плечима 20 літ, вирішив поступити на мовно-літературний факультет Харківського інституту народної освіти (нині – університет). Навчався сумлінно настільки, що здібності юнака помітив професор Олександр Білецький, колишній випускник цього ж навчального закладу. Олександр Іванович був науковим керівником його дипломної роботи і, як відмінникові, після закінчення вузу (1928) створює протекцію, запропонував роботу в редакції журналу «Червоний шлях», що його редагував П. Г. Тичина. Харків вибрав не випадково, адже там проживала Л. М. Жемчужіна, рідна сестра його мами. У неї й квартирувався на вулиці Скрипницькій. Як філолог, рівною мірою досконало володів і російською, і українською мовами, а тому ними писав власні вірші й перекладав з російської на українську і навпаки.

Протягом 1929–1931 рр. Мирон Ланшин – співробітник «Літературної енциклопедії». Одночасно Степняк трудиться у відділі критики російськомовного щомісячника «Красное слово» (попередник журналу «Радуга»). Письменник називає точну дату своєї літературної діяльності, а саме: 29 лютого 1928 року. Очевидно йдеться про харківську газетну публікацію, яку наразі ми не роз-

крили. А ось вперше його ім'я з'являється в журналі «Червоний шлях» (1928 – № 4. – С. 223–224) рецензією на книгу Михайла Йогансена «Як будеться оповідання: аналізи прозових зразків», а потім пішла того ж таки року ціла серія його публікацій: (1928, № 11. – С. 135) критична замітка «До історії Франкової повісті «*Voas constrictor*», у цьому ж номері – ще кілька рецензій – на поезії «Околиці» О. Донченка (С. 176–179), на російськомовні оповідання «Выстрел в лесу» П. Панча (переклад А. Левенсона; С. 276–280) та відгук на «Вибрані твори» А. Конан-Дойля (С. 280). У восьмому числі журналу аналізує збірку «Узмінь» М. Доленга (Клокова), оповідання «Золотий павучок» О. Донченка. В 9–10 числі критично оцінює книгу Валер'яна Поліщука «Козуб ягід» (С. 257–259), у 8-му – відгук на гуморески «Царі природи» В. Чечв'янського, в останньому, 12-му, номері «Червоного шляху» на 225–227 сторінках фахово аналізує збірку поезій Володимира Сосюри «Коли зацвітуть акації». Перший рік роботи в редакції 25-річного юнака з Поділля Мирона Ланшина свідчить про його активну зацікавленість історією української літератури та літературної критики. Причому об'єктивна критика М. Ланшина різко відрізняється від деякої сьогоднішньої напівкритики (бо почасти рецензії друкуються на замовлення самих авторів, а звідси й годі чекати об'єктивності). Треба сказати, що Степняк початком своєї творчості на практиці значно випередив думку російського письменника Юрія Бондарєва, який через 50 літ висловився так: «Великій літературі не личить співати, а личить аналізувати, досліджувати» (Літературная газета. – 1980, 17 грудня). Досліджував, аналізував, друкував під кутом літературної суперечки, що точилася в ті часи: мінор чи мажор, орієнтація на Схід чи Захід.

Філософське наповнення внутрішнього світу письменника випромінювало сонячність душі, людяність, взаємоповагу. Він схилявся до спиритуалізму, до того напрямку, як трактували радянські дослідники, що тяжіла містико-ідеалістичним світобаченням, світовідчуттям. Дух (душа) для Мирона Ланшина визнавався за першооснову світу. Отже, трансцендентальним для нього є «філософія серця» Григорія Сковороди й Памфіла Юркевича, міфологічний світогляд, християнський евангелізм, що в основу кладе кредо «не убий!». Тому й внутрішньо не аплодував розстрілам «ворогів народу», засуджував методи колгоспного будівництва, що призвели до штучного голодомору. Суб'єктивний, ірраціональний ідеалізм, несвідоме начало Степняка – внутрішньо супротивився зовнішньому світові зла.

Така «внутрішня еміграція» шкодила йому. Так, аналізуючи листи, адресовані академіку О. І. Білецькому, бачимо, що Мирон Степняк до свого щастя йшов алогічно, звивистими лабіринтами. Фортуна йому усміхалася кілька разів, а він щоразу відкидав її. Його внутрішній світ був співзвучний з самотньою душею Володимира Свідзінського. Обое вийшли із лона землі Подільської, обое зростали

на берегах чарівного тихоплинного Південного Бугу, разом сповідували спіритуалізм як філософську течію. Не випадково, що серед багатьох рецензованих авторів, Степняк подружився саме з мовчазним поетом-нонконформістом, дарма що той був старшим на цілих 18 років. До речі, В. Свідзінський працював літредактором у «Червоному шляху» і правив мову не лише свого критика-земляка, а й шефа, класика літератури Павла Тичини, який працював з ним в одній кімнаті і першим визнав майстерність В. Свідзінського: «Це справжній поет, у нього кожне слово на місці» (Див.: Відкритий архів. – К. : Критика, 2004. – С. 348). Отже, П. Тичина висловлювався усно про свого підлеглого, Мирон Степняк, навпаки, скрупульозно проаналізувавши збірку оповідань польського літератора Б. Пруса в перекладі Володимира Свідзінського (1930), звергає увагу читачів на «основні вартості В. Свідзінського як перекладача», а саме: «...надзвичайно розмаїта українська лексика, що дає йому змогу відтворювати нюанси оригіналу, тонке відчуття загального лексико-стилістичного настановлення, оригіналові властивого, і дбання (таке рідкісне в наших перекладачів) про відтворення синтакси»; не забув літературний критик нагадати читачам про подільські корені перекладача таким одкровенням: «В. Свідзінський вживає «справедливий мірошник» у діалектичному подільському розумінні, синонімічному вищенаведеним прикметникам, ризикуючи, що його всі як слід не зрозуміють, але надаючи перекладеній фразі, позначеній в оригіналі простацьким гумором, особливої колоритності. До згаданих вище вартостей В. Свідзінського, як перекладача, треба додати ще одну: уважність» (Червоний шлях. – 1931. – № 4. – С. 161–162).

Мирон Степняк у рецензії «Сучасні українські поети – перекладачі Пушкіна» (Літературний журнал. – 1938. – № 1. – С. 130–151) знову повертається до перекладацької майстерності свого земляка-подолянина В. Свідзінського. Причому доречно застосовує методи компаративістики (оригінал співставляє з перекладом), системного аналізу. Але тут, дотримуючись об'єктивності і не надто прислухаючись до голосу літературних наглядців від партії, критик, апелюючи до перекладів П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри, М. Бажана, М. Чернявського, водночас детально зупиняється на їхніх недоліках перекладу О. Пушкіна українською мовою (всі вони, крім останнього, були визначені класиками (заслужено), їхні твори прикрашали хрестоматії. І ось у такому ракурсі він підносить в добу сталінізму до рівня майстрів слова В. Свідзінського (також заслужено із сьогоднішніх позицій). Тичинову прегарну мелодію називає не простою і сповненою «технічних хитрощів», завважуючи: «Без жодного сумніву, Тичина вельми сильна й своєрідна мистецька індивідуальність, і не диво, що потужні відбитки цієї індивідуальності помічаються на всьому, що тільки Тичина написав. Але коли він не вміє на певний

час зректися себе, він не повинен братися за справу перекладу» (с. 133). Про М. Рильського: «На жаль, «Євгеній Онегін» у перекладі Рильського не цілковито вільний від ляпсусів. Протягом цілого перекладу помічено 4 випадки, коли 14-рядкова «Онегінська» строфа обертається в Рильського на 13-рядкову, наслідком чого одна з рим лишається без відповіді» (с. 144), отож радить, що «цієї дешиці перекладачеві слід позбутися в своїй майбутній роботі» (с. 147). Не визнає М. Степняк за зразок перекладену В. Сосюрою романтичну поему О. Пушкіна «Кавказький бранець», яка є ознакою «безпринципності й випадковості в перекладанні» (с. 149) і наочно наводить «прикрі зриви», що в читача викликають кумедні, анекдотичні асоціації: «Вблизи видал он свой конец» (у розумінні О. Пушкіна – смерть – *В. М.*), В. Сосюра перекладає рядок «Не раз він бачив свій кінець». Тому, як слушно завважує критик-Степняк, перекладач «постійно знижує стиль, іноді у згоді із своєю поетикою, замінює зоровий образ слуховим; нерідко Сосюра «змазує» слова, зовнішньо не підкреслені, проте важливі для «літературного портрету», замінюючи їх зовсім невиразною словесною порожнявою» (с. 150). На тлі такого серйозного прискіпливого огляду метрів української літератури виокремлюється з позитивної точки зору переклад «Русалки» В. Свідзінським, що є «справжнім шедевром, недурно ж його премійовано. Бездоганне володіння віршем, глибоке розуміння тексту... надзвичайно широкий лексичний діапазон – такі риси перекладацького обличчя Свідзінського...» (с. 149), і резюме: «Українська література збагатилася на численні гарні переклади – «Медного всадника» М. Рильського, «Русалки» В. Свідзінського, «Моцарта і Сальєри» М. Бажана – можуть вважатися за зразки досконалого перекладу навіть у масштабах світової літератури» (с. 151).

Оцінка М. Степняка не вимагає коментарів. Хіба те, що сьогоднішні літературознавці на конференціях присвячують розлогі виступи про творчість безпідставно (я б сказав, чисто випадково, через відмову дочки їхати в евакуацію) репресованого перекладача В. Свідзінського, то про таке без потуг, без емоцій ще у 30-х роках красномовно, стисло, по-науковому довів Мирон Степняк, а саме: тепер твори поета-нонконформіста повинні бути у хрестоматії поруч з його сучасниками П. Тичиною, М. Рильським, М. Бажаном. Про творчу співдружність поетів-подолян говорить і той факт, що коли у Львові 1940 року виходила книга «Поетії» В. Свідзінського, то її упорядковувати автору допомагав саме Мирон Степняк. Не багато віршів із присвятами є в поета-модерніста, а ось ім'я Степняка увіковічено поезією «Із-за жовтого клена».

Той, хто уважно стежив за літературною діяльністю Мирона Степняка, добре пам'ятав, як він аналізував твори «ворогів народу», і не лише В. Свідзінського, а й М. Філянського, Галини

Орлівни, В. Чаплі (Чапленка), М. Йогансена, В. Поліщука, О. Досвітнього, В. Чечв'янського, Г. Епіка, Д. Загула, І. Микитенка, О. Сороки, допомагаючи їм тим самим самовдосконалюватись, шліфувати свою «націоналістську» майстерність. Під час остракізму пригадають Степнякові й М. Грушевського. Але це буде пізніше. Увертюрою ж до такого переслідування за погляди стала стаття колишнього члена Бунду, згодом члена компартії, літературного критика Самійла Щупака «Неприхований формалізм і націоналізм» (газета «Комуніст». – 1933. – 9 травня), в якій піддається атаці розлога аналітична наукова стаття Мирона Степняка «Поети «Молодої музи» (Червоний шлях. – 1933. – № 1. – С. 147–196). С. Щупак не шкодував епітетів, ущипливих фраз на адресу свого ж колеги-журналіста: «недобиток класового ворога», «науковий тартюф», «буржуазний реставратор, носій реакції й націоналізму», «формаліст, що не дотримується лівих позицій», а головне, добачив критик від партії – молодомузівці є «буржуазно-націоналістичною групою» і всі вони «в устах Степнякових дістають найкращу оцінку... «Українську хату» і «Молоду музу» рекомендує зарахувати до групи передової інтелігенції, письменників-новаторів» (а до кого ж тоді було зарахувати Галину Журбу, П. Тичину, В. Свідзінського, П. Богацького, саме вони перші твори надрукували в «Українській хаті»? – В. М.). І, зазвичай, С. Щупак виносить прикінцевий присуд: «Під прапором формалізму Степняк проводить лінію українського націоналістичного реставраторства. Ми не знаємо за останні роки більш нахабного ворожого виступу в літературознавстві, ніж оцей виступ Степняка» (с. 3). Це по суті був політичний донос, бомба уповільненої дії. Якби така стаття з'явилася після 1 грудня 1934 року – Степняка розстріляли б. Але над ним витала сила Божа, і поет зовсім зникає з літературного обр'ю на цілих чотири роки. Подалі від ідеології, від політичної тріскотні. Через місяць після виходу нищівної публікації помирає батько поета Олексій Ланшин.

Моральна травма, пов'язана зі смертю найріднішої людини, а найголовніше – виступ С. Щупака змусили Мирона Степняка тимчасово припинити літературну діяльність і, під загрозою репресій, перекваліфікуватися, здобути, крім гуманітарної, ще й точну науку: стає студентом Харківського хіміко-технологічного інституту (1935–1937), згодом – хімічного факультету Харківського державного університету (1937–1940). Але ж слово настільки сильне, що воно пробивається, наче зело навесні, прогріте сонячним промінням, закликає поета не мовчати, торувати дорогу до читача. І Степняк таки виходить на публіку з рецензією на роман Володимира Владка «Аргонавти Всесвіту», назвавши твір новим зразком українського науково-фантастичного світу (див.: Літературний журнал. – 1937. – № 3. – 107–122). Проте «температуру» критики порівняно з попереднім, першим, періодом своєї діяльності значно знизив. Подає одну-дві

публікації на рік. Остання його солідна аналітична рецензія «Про поезію Євгена Фоміна» з'явилася в подвійному числі (5–6) «Літературного журналу» за 1939 рік (с. 106–124). Саме тоді Харківська письменницька організація за рекомендаціями Юрія Смолича, Тереня Масенка, Григорія Гельфандбейна одногосно приймає Мирона Степняка в члени Спілки письменників УРСР. А далі, як видно з листів, «хтось» в Україні стояв на заваді такою мірою, що Юрію Смоличу довелося апелювати до союзної спілки. Москва дала добро, зелений семафор засвітився.

Завдяки клопотанням О. Білецького і П. Тичини Мирон Степняк 5 вересня 1940 року переїжджає до Одеси, де стає аспірантом, старшим викладачем кафедри української літератури Одеського державного університету. Епістолярна спадщина Мирона Степняка, наче у дзеркалі, відображає характер епохи 30 – 40-х років минулого століття, а головне буття інтелігентної людини у тій несамовитій збільшовиченій ері. «Хтось» добряче керував «гвинтиками». Ось промовистий факт: харківська письменницька організація прийняла Степняка в свої ряди, а квитка «забули» вручити... виявляється, до сих пір незаслужено позаспілчанський. Однак ухвалу президії СПУ від червня 1941 року ніхто не скасовував. У розлогодному листі від 14 лютого 1945 року поет повідомляє О. Білецького про таке: «Уполномоченный по Одесскому отделению Союза писателей товарищ Матяш говорил в Киеве обо мне. Но тов. Рыльского в то время не было в Киеве, тов. Золототерхий (так кажется) был болен. А с теми, с кем разговаривал, никто не припоминает факта моего утверждения. Дело выглядит так: 15 ноября 1939 года я был принят по Харьковской организации единогласно (даже под аплодисменты присутствующих), по рекомендации Смолича, Масенко и Гельфандбейна; но Киев не утвердил меня, мотивировал это тем, что я кончаю химический факультет университета и, значит, являюсь химиком, а литература для меня не более, чем отказной промысел. Товарищ Смолич послал инттерпелляцию в Москву. В июне 1941 года Президиум ССПУ пересмотрел своё постановление, и я был утверждён «по Харьковской организации», хоть жил я в это время уже в Одессе. Об утверждении моём было напечатано в газете «Коммунист» за несколько дней до войны – в том самом номере, где помещена статья Дашкевича (сиречь академика Воли), а вот номера и даты я не помню» [6]. Автор листа згадує академіка Волю. Насправді йдеться про Дашкевича Всеволода Яковича (він же у листі – Воля; 2.06.1907, м. Овруч Житомирської обл. – 6.01.1988, Київ) – мовознавець, фольклорист, етнограф. Закінчив Харківський ІНО (1928). Член-кореспондент АН УРСР (1945). Очевидно також переслідувався тієї доби офіційною владою, бо після 1948-го науковець працював у пресі.

Для Мирона Ланшина, який мав за плечима дві вищі освіти – це було не життя, а муки, животіння, знущання, приниження людської гідності. Війна.

Повоєнна Україна важко піднімалася з руїн. На духовність мало хто звертав увагу, економіка – передовий рубіж. В цей час аспірант-«переросток» Одеського університету Мирон Степняк гине від голоду і холоду (видно з листування), просить академіка О. Білецького поклопотатися про гонорар, бо ж на хліб насущний треба. Щоправда, 1 травня 1945 року повідомляє свого респондента, таки нарешті через багато місяців одержав з редакції газети «Література і мистецтво» належний гонорар.

Під час «ждановських погромів» організовано своєрідне журналістське розслідування (хоча й звільнення з роботи Степняка передувало появі статті). Однак у той час, коли Україна збройно чинила опір сталінському режимові, стаття Івана Прокопенка й Федора Гащевського п.н. «Національні викривлення у викладанні української літератури в Одеському університеті» (газета «Чорноморська комуна». – 1946. – 5 вересня) стала другим і вже остаточним не лише моральним, а й фізичним знищенням старшого викладача Мирона Степняка. Він і сам це добре розумів, бо ж в листі прямолінійно, без езотерики, висловився: «надто гостро відчуваю з моєю грудною жабою, наскільки мене самого наблизила до ями історія 1946 року...». Стаття вістря своїм повністю була спрямована супроти Степняка: «він ігнорує ленінські твердження про наявність «двох націй у кожній сучасній нації», «Т. Шевченку приділено 2 години, а творам П. Куліша – 3 години; творчості національно-буржуазних письменників Щоголева – 2 години, його братові по ідеології Б. Грінченкові – 2 години, а поезії Франка, творам Стефаніка – по 1 годині... Степняк є активним представником горезвісної «школи» М. Грушевського. Прославляє все архаїчне в національній культурі». Ось чому працівник апарату ЦК партії «товариш» Ємельяненко згадав при розмові зі Степняком «школу Грушевського», а він ніяк не міг второпати, до чого тут все це. «Товариш» цитував рядки з газетного пасквіля і забув згадати ще й І. Стешенка, бо автори замовленої статті таке закидали Степняку: «В рекомендовані списки літератури для наукових праць студентів включені все той же Куліш та ще петлюрівський міністр Стешенко. Протоколи засідання кафедри свідчать про затхлість обстановки, яка там панує» і присуд: «Ясно одне – працівники кафедри не здатні своїми силами виправити допущені помилки». Таким чином не забарилися оргвисновки, підключилися сили «спрямовуючої» – допомогла постанова Одеського міськкому партії. За Степняком полетіли з роботи завідувач кафедри української літератури А. Недзвідський і хворий на сухоти викладач М. Дашенко. Неозброєним оком видно, що звільнено суто з ідеологічних міркувань, бо хіба не Міносвіті розробляє освітньо-професійні програми, хіба не проректор з навчальної роботи підписує робочі плани викладачів. Тут справа крилась в іншому – розчистити дорогу комуністам-фронтовикам, з яких можна буде й спитати за огріхи на партійних зборах, водночас позбавитись «націоналістів», тих, хто працював на окупованій території, наочно засвідчивши, як виконуються в Одесі заходи у світлі ждановських постанов. У листі до О. Білецького від 7 листопада 1946 року поет скрушно зізнається: «Я лишен

всякої роботи и заработка, так как на имя моё наложен вердикт, и литературный труд для меня недоступен, частных уроков пока нет. Переводы в Одессе достать пока немислимо. Мама получает 250 граммов инвалидского хлеба и это в буквальном смысле слова все наши средства к существованию! Каждую ночь мучат приступы, удушья, днём – сосущие боли сердца, онемение левой руки» [7].

Безпорадний Мирон Степняк залишився жити в гуртожитку сам на сам зі своїми проблемами. Хвороба прогресувала, а пенсії не призначали через нову бюрократичну рогатку, що приносила лише страждання. Начебто бракувало трудового стажу, тому листовно просить О. Білецького засвідчити те, що він працював аж у двох колективах: редакції журналу «Красное слово» і «Червоний шлях» (мабуть, пропали редакційні архіви – В.М.). Та поки тривали бюрократичні листовні перемовини між соцзабезами Києва й Одеси, хвороба прогресувала катастрофічно. У житті Мирона Степняк наче всюди не встигав. Не поталанило й одержати пенсії – смерть, що настала 15 грудня 1949 року, «вирішила» усі його проблеми. Та про таке не знали чиновники, приславши, мов на сміх, академіку О. І. Білецькому 20 січня 1950 року зі Сталінського райсоцзабезу м. Києва повідомлення, аби прибув до Сталінського райсоцзабезу у справі свідчення трудової книжки Степняка-Ланшина Мирона Олексійовича [8].

Наразі достеменно не знаємо, чи зберігся повністю особистий архів поета, листування з іншими особами, зокрема В. Владком, В. Дашкевичем, А. Недзвідським, П. Тичиною, М. Рильським, В. Свід-зіньським, Ю. Смоличем. Ймовірно, матеріали Мирона Степняка зберігаються в якомусь сімейному архіві його одеських знайомих, а може, в державному музеї. Пошук триває.

З мовленого вище логічно випливають певні висновки. Серед українських письменників тридцятих-сорокових років минулого століття Мирона Степняка вирізняє кут зору на світ, глибина мистецького бачення подальшого розвитку літератури соціалістичного гатунку. Як істинно віруюча людина поет розумів, що партійна література ніяк не вписується в євангельські істини, тому змушений був багато працювати «для шухляди». Потреба «внутрішньої еміграції» позбавляла письменника сприймати советську дійсність, йти в руслі вимог часу. Головний зміст листів М. Степняка до О. Білецького – морально-філософські та гуманістичні роздуми над сенсом буття. У наявності ключових слів виявляється цілісність світогляду письменника і художнього світу. Деякі місця приватного листування змодельовано у формі метажанру, асоціативно, езотерично. Творчий і життєвий шлях Степняка – типовий для советської людини того часу, якій довелося пройти через пекельні муки і випробування, що, скажімо, чітко змальовано у романі Івана Багряного «Сад Гетсиманський». Справді, Степняк жив в орбіті «держави в державі» (Україна у складі Союзу), у «філії єдиної великої системи», де захисники сталінської антигуманної конституції, як не морально, то фізично ламали волелюбний дух простих громадян. Вони добре знали, яких поглядів дотримується поет, що

походить з «дворянського гнізда», тому й не довіряли йому, всіляко гальмуючи творче зростання. Спадщина незаслужено замовчуваного письмен-

ника ще належно не поцінована, потребує більш широкого вивчення й узагальнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шерех Ю. Третя сторожа : Література, мистецтво, ідеологія / Юрій Шерех. – К. : Дніпро, 1993. – 347 с.
2. Медведев П. Н. Формальний метод в літературознавстві / П. Н. Медведев // Бахтин М. М. Тетралогія / М. М. Бахтин. – М. : Лабіринт. – 1998. – 607 с.
3. Копач О. З епістолярної спадщини Григорія Сковороди / О. Копач // Збірник наукових праць Канадського НТШ. – Торонто, Онтаріо (без позначення видавництва). – 1993. – С. 133–142.
4. Ткачівський В. Німецькомовна спадщина І.Франка та її домінуючі риси / В. Ткачівський // Матеріали Другого Міжнародного конгресу українців. – Львів (без позначення видавництва), 1993. – 22-28 серпня. – Т. : Літературознавство. – С. 313–314.
5. Кузьменко В. І. Письменицький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років ХХ ст. / В. І. Кузьменко. – К. : Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1998. – 305 с.
6. Відділ рукописів та текстології Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України. – Ф. 162. – Спр. 3379. – Арк. 3
7. Там само. – Ф. 162. – Спр. 3379. – Арк. 21–23.
8. Там само. – Ф. 162. – Спр. 3378. – Арк. 19.

© Мацько В. П., 2011

Стаття надійшла до редколегії 27.05.11